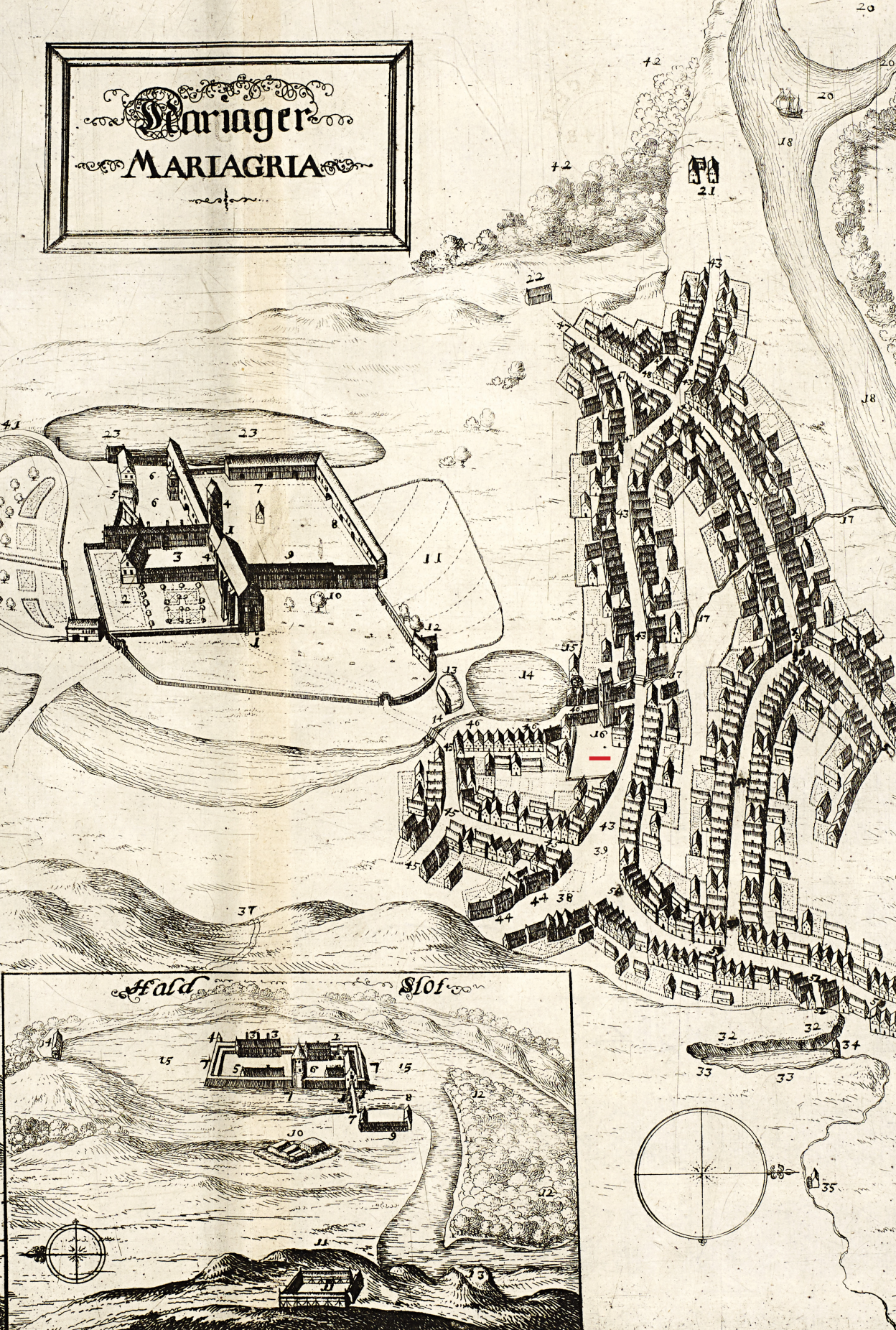

Mariager

MARIAGRIA

Mariagers middelalderlige sognekirke

Det er ikke ofte, at Nordjyllands Historiske Museum får lejlighed til at lave en arkæologisk udgravning i den lille købstad Mariager. Denne sommers ombygning af kulturscenen *Den Gamle Biograf* var derfor en kærkommen lejlighed til at undersøge, hvad Mariagers kulturlag kunne byde på af byens historie. – Og byens kulturlag skuffede ingenlunde.

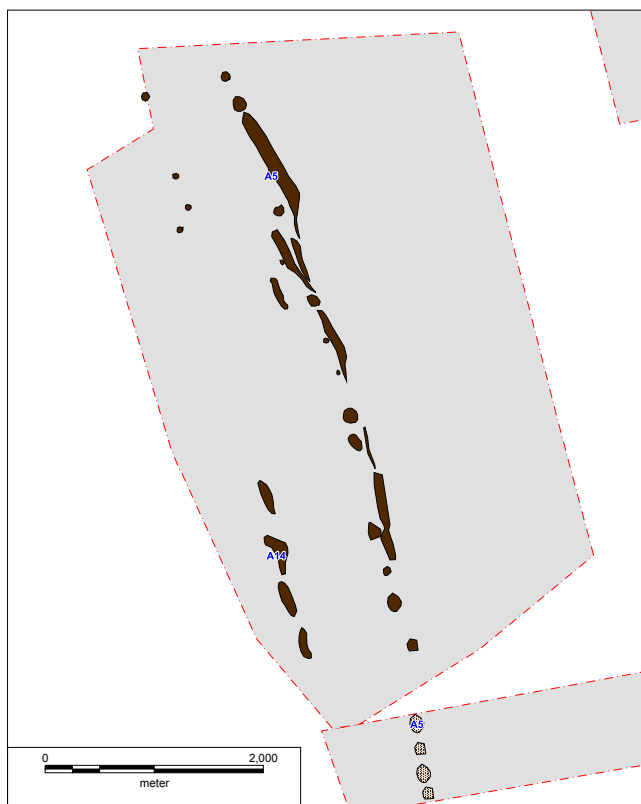
Mariager opstod i forbindelse med Birgittinerklosteret, der fik sin oprettelse bekræftet i et pavebrev fra 1446, og byen fik sine formelle købstadrettigheder i 1592. Men Birgittinerklosteret havde fra sin oprettelse forskellige købstadslignende privilegier, så Mariager var allerede i middelalderen en konkurrent til købstaden Hobro i bunden af Mariager fjord. Mariager havde fra middelalderen sin egen sognekirke, Skt. Peder. *Den Gamle Biograf* er beliggende centralt i Mariager by blot 9 meter øst for kirkens kor og ud til, hvad der i dag er Kirkestræde/Egepladsen. Biografen ligger i forbindelse med den bindingsværksgård fra 1700-tallet, som i dag huser Mariager Museum.

På Resens prospekt fra 1675, der er det ældst kendte billede af Mariager, ses det, at Skt. Peders kirkegård udgør cirka halvdelen af Egepladsen, og i det sydvestlige hjørne af pladsen lå Birgittinerklosterets vandmølle.

Modstående side: Resens prospekt af Mariager fra 1675 er det ældste billede af Mariager. Skt. Peders kirke er markeret med nummer 16.

Kilde: Det kongelige Bibliotek.

Udgravningstegning af træhegnet, der har udgjort den ældste afgrænsning af Skt. Peders kirkegård.

Skt. Peders kirkegårdsdige

Det var sognekirken Skt. Peders kirkegårdsdige, som museet fik lejlighed til at undersøge. Kirkegårdsdiget var i to faser, den ældste fase bestående af et træhegn og en yngre fase bestående af et egentligt stendige.

Træhegnet kunne ses som en række af tilspidsede egepæle banket af i jorden. Pælene var orienteret omtrent i retningen nord-syd, og de er registreret på en syv meter lang strækning. Hegnets pæle stod med en jævn indbyrdes afstand, og de var lavet af kløvede stammer, enten halve eller kvarte. Hvad der har været imellem pælene, blev ikke påvist, men der lå vandrette tømmerstykker parallelt med forløbet. Dette tømmer kan have dannet underlag for et fletværk af pile- eller hasselvidjer, men der var dog ikke bevaret spor efter nogen vidjer.

Umiddelbart over træhegnet fandtes stendiget. Resterne af diget udgjordes af det nederste skifte af kampesten, som var lagt i gult sand og grus. Imellem kampestenene var der enkelte mindre, hoved- til nævestore sten. Det var utvetydigt, at diget har

Udgravningsfoto af stendiget, der efterfølger det simple træhegn som afgrænsning af Skt. Peders kirkegård.

været flere skifter højt, og at det kun var det nederste skifte, som var bevaret. Stendiget var konstrueret som en én meter bred kasse-mur, og fyldet mellem stenene var mestendels fjernet; dette fyld kan have været både sten, jord, tørv eller grus.

Stendiget var den umiddelbare efterfølger til træhegnet. Det ligger stratigrafisk lige efter dette i tid. Toppen af pælene i hegnet var borttrådnnet, og sandlaget, som kampestenene var lagt i, lå direkte oven på pælenes top. Begge anlæg har desuden samme orientering, hvilket ikke efterlader tvivl om deres indbyrdes forhold.

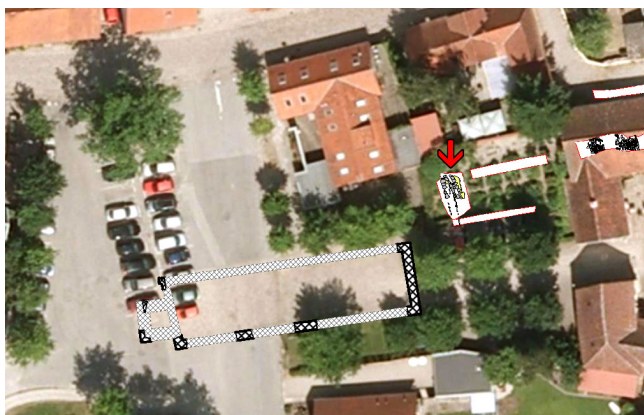
Undersøgelser af Skt. Peder kirke

Hegn og dige har begge afgrænset Mariagers middelalderlige sognekirkes kirkegård. Sognekirken, der var viet til Skt. Peder, er markeret i belægningsen på Egepladsen. Kirken er udateret, men nedrivningstidspunktet har været mellem 1588 og 1592. Den op-hørte med at være sognekirke, da byen overtog klosterkirken som sognekirke i 1588. Kirkens tårn blev stående alene et stykke tid som stormklokketårn, og det blev nedrevet senest i 1729. Kirken er delvist udgravet af Nationalmuseet i 1968 og af Kulturhistorisk Museum i Randers i 1979-80. Nordjyllands Historiske Museum har endnu ikke haft lejlighed til at grave på kirketomten.

Kirkens udvendige mål var 10 x 55 meter. Der var i grundplanen ingen markering af overgangen mellem kor og skib, og kirken har derfor ved sin nedrivning formentlig fremstået som en langhuskirke. Fundamentet blev blot undersøgt overfladisk, så det er derfor ikke muligt at afvise, at der har været en ombygning af koret. Dog var fundamentet beskrevet ens både i øst- og vestenden af kirkebygningen. Sandsynligvis var kirken derfor i

Kirkens omrids lagt ind på et moderne luftfoto af Mariager.

Sommerens udgravningsfelter er markeret med rød ramme, kirkegårdsdiget er angivet med en pil. De i 1968 og 1979-80 undersøgte dele af kirken er fremhævet. Kirkens omrids kan i dag ses i belægningen på Egepladsen. Den egentlige kirkeruin ligger dækket af en lille meter jord.

sin oprindelse en langhuskirke uden synlig markering af overgangen fra kor til skib. Fundamentet bestod af både kampesten og kvadersten pakket sammen med mørtel. Kvadrene indgik ikke på nogen systematisk måde, men så ud til at være tilfældigt placeret, dog hovedsageligt i kirkens indre og ydre hjørner. Det ser ud til, at kvadrene også indgik som bygningssten i hvert fald i de nederste skifter af kirkens murværk, der ellers hovedsageligt var opført i gule munkesten. Ved vestgavlen var de fire nederste skifter af munkesten bevaret. Her sås det, at det nederste skifte oven på stenfundamentet var bygget af sten med skråkant, således at murværket forinden blev afsluttet af en skrå profil. Alle steder, hvor forbandtet kunne iagttages, var det munkeforbandt. De gule munkesten gik igen alle steder, hvor der blev undersøgt murværk.

Kirken var udstyret med et tårn i vestenden. Tårnet var tydeligvis en tilbygning med tykkere murværk end selve kirken, og murværket i tårnet og skibet var ikke i forbandt. Desuden var der en niveauforskel mellem tårnets og skibets nederste skifter på 80 cm. Tårnet målte udvendigt 5,5x4,5 meter. Det var opført i en blanding af munkesten og kvadersten, og der blev ikke identificeret noget genkendeligt forbandt i murværket. Tårnet ses som den eneste rest af kirken på Resens prospekt over Mariager fra 1675.

Hvor gammel er Skt. Peder?

Skt. Peder kirke i Mariager er ikke dateret, men flere oplysninger fra undersøgelserne peger hen imod en datering. At kirken var bygget i teglsten, daterer kirken til efter omkring 1200, og desuden er der ikke mange romanske landsbykirker bygget i teglsten i det nordlige Østjylland og i Himmerland. De ældste romanske

teglstenskirker blev sjældent opført i en blanding af tegl og kvadersten; ligeledes tyder den lidt tilfældige anvendelse af kvadersten på, at kvadrene stammer fra andre nedrevne kirker.

Det tydeligste daterende træk ved kirken var, at kirken ingen synlig overgang har mellem kor og skib. Da det umiddelbart ikke tyder på, at kirken er ombygget, kan kirken derfor i sin oprindelige form være en langhuskirke og derfor dateret til senmiddelalderlig. Placeringen i en eng tyder også på, at den ikke er en tidligere landsbykirke, som er ombygget. Landsbykirker bliver sjældent bygget i de lave områder i engene. Derfor er den umiddelbare tolkning af Skt. Peder kirke i Mariager, at den er opført som sognekirke til indbyggerne i Mariager, efter at byen er opstået samtidigt med klosteret.

Netop kirkens datering er noget, vi med sommerens undersøgelse af kirkegårdsdigerne kan komme lidt nærmere. En datering af kirkegårdsdigerne vil indirekte kunne datere kirken. Træhegnet er den ældste afgrænsning, og en dendrokronologisk datering af dette hegn vil derfor sandsynligvis datere kirkegården og dermed kirken. Der er dog ikke stratigrafisk sammenhæng mellem træhegnet og kirken. Men intet taler mod en samtidighed. Topkoterne for hegnet og kirkefundamentets noget uregelmæssige overside stemmer så meget overens i forhold til hinanden, at intet taler mod en samtidighed. Museet er ved at få undersøgt træprøver fra træhegnets stolper til dendrokronologisk datering.

Afslutning

Der er stadig mange muligheder for at undersøge forholdene omkring Mariagers middelalderlige sognekirke. Den østlige kirkegårdsafgrænsning er blot undersøgt på et mindre end 10 meter langt stykke ud af de oprindelige mere end 40 meter. Flere snit i kirkegårdsafgrænsningen kunne give et bedre indblik i, hvordan diget og det ældre plankeværk er konstrueret; desuden ville det kunne tilvejebringe mere daterende materiale. Dateringen af de hjemtagne træprøver er endnu ikke færdig. Hvis resultaterne herfra er gode, vil disse give en mulig datering af Skt. Peders kirketomt.

Selve kirketomten ligger også stadigvæk nogenlunde uforstyrret en lille meter under Egepladsens belægning. Fremtiden kan derfor bringe mange flere spændende undersøgelser i den lille købstad med de hyggelige gader.